

Universitätsbibliothek Paderborn

**Preceptorium diuine legis venerabilis fratris Joha[n]nis
Nider de ordine predicatorum**

Nider, Johannes

Nurnberge, 28.VII. 1496

Decimu[m]quartus de labore [e]t ocio [e]t d[e] mechanicis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-31252

Preceptum III

pacificus. Sit itaq; ad ecclias humi-
lis et denotus ingressus. Sit in eis qe-
ta cōuersatio deo grata. Inspiciētibus
placita q̄ cōsiderātes nō solum instru-
at h̄ reficiat. Et addit. q̄ quotiens no-
mina nomē Iesu christi ibi specialit
int sacra mysteria flectant genua cor-
dis. et illud capitū inclinatione quis
testet. nullus ibi seditionē exciter. cō-
clamationē mouear. impetuē cōmit-
tat. Cessent etiam in locis illis vniuer-
sitatū societatū quelibet p̄cilia. oten-
tiones. et publica glamēta. Cessent va-
na et multoflorius fedat p̄phana col-
loquia. Cassent p̄fabulationes ql̄b̄t
Cessent in ecclias et earū cemiterijs ne-
gocia. et p̄cipue nundinaz ac fori cu-
tiuscung tumuli. et oīs i eis seculariū
iudicioꝝ strepit̄ conq̄escat. nulla ini-
bi causa p̄ latcos criminalis maxime
agitet. Hinc loca eadē a laicōꝝ cōgre-
gationibꝝ penit⁹ aliena. Et ponit ibi
causam illā. Ne vbi ē peccatorꝝ venia
postulanda. ibi peccādi occasio detur
aut comprehendant p̄ctā cōmīti. hec
Hybi prius. Secundo habet emuni-
tamē hāc ecclia ut multi ad eam cō-
fugiētes. vita tueant̄ et pagani. De illo
beatus Aug⁹. li. i. de ciuitate dei. ca. i.
dicit. q̄ etiā barbari p̄pcerunt basiliice
apostoloꝝ rome etiā pagani ad eam
confugiētibus. Postea q̄ plura capi-
tula p̄bat q̄ pagani veteres et etiā ro-
mani nōnūq; legunt̄ p̄pcisse in cor-
pore fugiētibꝝ ad deoꝝ suox tēpla. Et
ca. vii. concludit. q̄ id qđ barbari p̄fui-
gentibus ad aploꝝ tēpluz latissimus
p̄pcerunt. hoc xp̄i nominis. h̄ xpiano
templo tribuenduz q̄sqs inuidet cec⁹
q̄sqs inuidet nec laudat inq̄ns q̄sqs
laudanti reluctat insanus est. hec ibi.
Unde nullus ad eccliam cōfugiens
inde p̄ vim abstrahi debet. Excipit pri-
mo latro qui stratas publicas instidijs
taggressuris obsidet. Secundo quis

Cap. XIII

de nocte agros vastat v̄l cōburit. Ter-
tio qui in ecclia cōmisit maleficium
sperās se ab ecclia defendi. qđ semip
presumit. nisi cōtrariū p̄beatur. Et ta-
les etiam in alia ecclia extrahit pos-
sunt. Quarto si cōfugies sit seruus q̄
si prestita a dominō o cautione de im-
punitate nō velit de ecclia exire. in-
uitus expellit̄ reddit domio. Quinto
heretici qui vident̄ in tertii cōcla-
di. Alijs autem etiā iudeis et pagani
imo de excōicatis si cōsuetudo de ex-
cōmunicatis tenet. debet rectores ec-
cliarū saluare vitā et mēbra. hec oīa
per diuersa iura probant̄. sed breuita-
tis causa dimitto.

Capitulum. xiiiij. De sanctificatiōe
sabbati.

Tertia particula tertij precepti
et de satisfactiōe sabbati est. Sex
diesbus op̄aberis. Obi labor
mādatur extra dies festos. Circa q̄
tria sunt videnda. Primo quādo la-
bor sit in precepro. quādo in consilio
et quādo p̄siblitas. Secundo qui pos-
sunt de elemosynis vniuere sine labore
manuum in toto vel in parte. Tertio
quibus modis labor exerceſ debite.
Quum ad prīmū notanduz q̄ sug. ii.
Thessal. iii. vbi dicit. Si quis nō vult
operari non māducet. si quis nō obe-
dit verbo vestro q̄ eplam. hanc notate
et non misceamini cum illo ut cōfyn-
datur. glo. p̄cipit ut operent̄. Obi
querit Horra. vtruz op̄ari manibꝝ sit
p̄ceptum. Qđ sic. patet q̄ glo. et textū
p̄ allegarum. Respōdet q̄ sicut qđam
sunt bona per se. ut sanum esse. qđam
per accidēt ppter alterum. ut medi-
carū. Prima aut appetēda sunt sibi sp
et omnibus. secunda in easū et aliqui-
bus. Sic quedam p̄cipiunt̄ propter
se. quia per se bona. ut deum colere.
parentes honorare. Et hec sunt sem-
per habita oportunitate implenda. et

ab oībūs. **N**iedā hō sc̄ipturā. ppter
aliud. vi generatiō vacare ppter mul-
tiplicationē p̄sernationē humāni ge-
neris. Et hec nō semp nec ab om̄ibūs
sunt implenda. s̄ alqñ. q̄ sc̄ necessi-
tas horū ppter q̄ data sunt imminet.
nec subuenit ab alijs. **L**aborare hō et
operari manib⁹ nō ē de his q̄ sunt bo-
na et p̄cepta xp̄ se. dicit em̄ de se opus
indifferē nō virtuosuz. s̄ est de his q̄
sunt bona et p̄cepta ppter aliud. vñ nō
ligat oēs et semp. s̄ aliquos. et in casu
necessitatis ppter quam preceptū est.

C **P**receptū autē partim ppter necessi-
tatem spūalem ad vitanda sc̄ peccata
que ex ocio nascunt. p̄t̄m ppter cor-
poralē ad acquirēdū. sc̄ vñ sustentek
corporis sanitas et vigor. vñ ergo oc-
curr̄t alia necessitas spūalis. q̄ ex
ocio implicat peccatis q̄ nisi p labo-
rē p̄vylare debet laborare. **H**bi etiā
occurrit necessitas corporalis q̄ alia de
nō p̄t̄ necessaria invenire d̄ labora-
re. **H**bi etiā occurrit necessitas virag-
sil. vt q̄ alias nō p̄t̄ inō lictorē hone-
sto vivere sine p̄ctō vel furti vel adu-
lutionis vel hmō necessaria invenire
debet laborare. **A**lias exceptis his tri-
bus casibus nullū puto teneri ad la-
borandū p̄cise. **A**liqñ tñ expedit labo-
rare. alias non. **S**i em̄ hō alias h̄z ne-
cessaria modo lictorē. et alias p̄ exerci-
tiū spūale sufficiēter v̄stat p̄ctā. q̄
uis nō teneat laborare. si tñ vacat op̄i
spūali vel tgali v̄tilior. vel si vacat v̄ti-
lio. tñ p̄ labore hunc ab illo ope non
expedit notabilis. expedit laborare. qm̄
p̄fectus ē virūc facere. q̄ alterx tantū
Hic aut̄ alias nō expedit. vt qñ impe-
dit exercitiū vel publicū. vt lectionis
aut̄ p̄dicationis publice. vel p̄uanū vt
lectionis vel oīonis p̄uate. hec Gor.
Cōcordat Cho. in tractatu cōtra im-
pugnantes enāgelicaz paupertatem.
D **S**ed notandum q̄ ppter exercitiū ma-

nuale alia sunt exercita spūalia licita
corpus etiā multuz aggrāaria. p̄ta
oīo devota. meditatio bona. studiū li-
citū lectio v̄tilis. laus diuina. p̄fessio-
nis audiētia. datio cōsilior̄ in causis
spūalib⁹ vel rēporalib⁹. et hmō q̄bus
exercitiū inherēdo licite nullus cen-
seri deber p̄t̄ne esse octosus. q̄ spūa-
lis labor est penalior corporali q̄ntupli-
ci de cā fm̄ medicos. **P**rimo q̄ labo-
res spūales extenuāt v̄ires naturales
et aiales quas labor exterior tanq̄ cor-
porale exercitiū v̄lgorat. **S**ecō quia
labor spūaliū q̄dam vexat die ac no-
cte q̄ somnia dura. **S**ed labore corpo-
rale sequit̄ somn⁹ q̄etus. et q̄ p̄sequēs
bona digestio et virtū fatigata p̄ restau-
ratio. **C**ertio q̄ v̄ires spūales magis
lese sunt originalē peccato. **I**deo ma-
iore difficultate patit̄ hō cū illis ope-
rando q̄ cū virib⁹ exteriorib⁹. **Q**uarto
labor corporalis calorē naturalē p̄for-
tat. corpus mūdificat et agilitat. s̄ sp̄i-
ritualium laboꝝ multi calorē natura-
lem conculcant et extinguiū. humorib⁹
bus replent. et ex sanguineo melācho-
liscum faciunt. **Q**uinto labor spūalis
emulos h̄z malos spūis impeditentes
ne hō ad veritatē et sp̄aliter ad virtutē
queniat. s̄ nō sic de corporali. **O**ciū
igitur. id est. carentia tā corporalis q̄
spūalis exercitiū q̄nc̄ mala facit. **P**rimo
dat locum diabolo. **H**ic sancti pa-
tres dixerunt occupatū uno demone
sed ociosum innumeris temptari. **E**c-
Hiero. **S**emp aliquid boni facito vt
te diabolus inueniat occupatū. **S**ecō.
graue damnū sustinet sine causa in vi-
nea sui corporis. que est aia. **N**az de ore
solum q̄s octo fructus posset collige-
re q̄ sunt dei laudatio. gratiarūactio.
oīo. p̄fessio. modestia verboꝝ. abstine-
tia. fraterna eruditio. vicioꝝ correctio
Tertio ociosus bruitis ē deterior. **B**ru-
tis enim competit comedere. **S**ed de-

Preceptum III Lapi. XIII

ocioso dicit apłs. ii. Thessal. iii. Si q̄s nō vult op̄ari nō manducet. Quarto consumit tēpus et nibil noui lucrat. et se facit receptaculuz oīm sordiuī. Dñ Berū. Omniū rēptationū et cogitatio nū malarū et inutillū sentinar sem̄ narium est oīcum. Exemplū David occupatus bellis non luxuriat̄ est. h̄ tēpose oc̄is adulteriū et homicidiū cōmisiit. ii. Reg. xi. Sic etiā et Salomō circa templū et alia occupat̄ nō eccl̄dit. h̄ ociosus. Quito oīciū facit fugere sanitatē corporis et aie. q̄ sequunt̄ plus labo re q̄ oīciū. vt p̄t̄ exēplo catene de ferro quā nō vsam rubi go p̄sumit grauius q̄ si q̄s ea vtere. q̄ et si v̄st̄ p̄sumit. th̄ minus q̄ rubigine et etiam dealbat. Oclusus etiā non p̄t̄ acquirere habiliū virtutū. q̄ habi tū generat̄ p̄ actus frequentatos. sic etiā anima octosa semp manet nuda.

F Quo ad secundū p̄ncipale notādū fm̄ Cho. tractatu cōtra impugnātes paup̄itatē euangelicā. Et. ii. iij. q. clxxvii. ar. v. q̄ nonē sunt genera hominū qui excusari possunt a labore manu a li in toto veli p̄t̄ uti possunt elemo synis. Pumo plati ecclesie et clerici. Quod apłs ostēdit. i. Cor. ix. dicens Nescitis qm̄ q̄ in sacrario op̄ant. que de sacrario sunt edunt qui altario de seruit cū altario p̄cipiat. Scđo reli giosi p̄cipue mendicātes eadē rōne q̄ ad plura qua et clerici. q̄ orant. laudāt student. p̄dicant. celebrant. sacramen ta etiam quedam ad minus cōferunt ppter que opera p̄ cōmunitate ecclesie sacra tam iuste sustentationē ab alijs recipiunt. quādo faciunt ad q̄ insti tuti sunt. sicut stipendarij et famuli rerū temporaliū precium sui laboris. Ter etio p̄bie studio vacātes. aut litteris ar gitum. vt scholares. q̄ tales nō p̄t̄ stu dere et simul laborare. et eccl̄ia de tali b̄s fructū sperare potest. p̄ republis

ca futurū. Quarto inspirati et vocati speciali instinctu spūssanci ad volun taria paup̄itatē. Quox exemplar fuit bñus Alexius qui mēdicauit plurib⁹ annis. Nas in edissa civitate in atrio eccl̄ie beate Virginis. xvij. annis ad ele mosynā sedit. et postmodū i domo pa terna totidem annis velut mēdic⁹ est nutritus llet a patre ignoraret. Unde xp̄s inueni decalogum seruāti ait. Si vis p̄fēcū esse vade et vende oīa que habes et da pauperibus. Quinto inualidi ad laborādiū. vt pueri vel senes vel egri aliter. talib⁹ em̄ clericus si haber. vel alijs seculares p̄uidere de bent. Sexto elemosyna etiā uti p̄nt q̄ laborare p̄nt h̄ non tm̄ vt se et suos nu trire possint. residuū em̄ de elemosynis accipe p̄nt. vt sunt interdū debiles mulieres vel senes. Septimo si quis dñes oīa sua dedisset paup̄ibus. et in seculo vel religione manēs egeret. nec artē opandi sc̄ret vel exercere nō pos set ppter dissuetudinē. talis de elemo synis vivere posset sibi datis vel mo nasterio ad q̄b se cōtraxisset. Octauo penitētes aliq̄ mēdscare p̄nt v̄l elemo synā recipie. p̄ta hi q̄bus p̄ graibus p̄tis inunctū ē. Sed tales si h̄sit de bent imp̄stri de suis bonis quārū lyst p̄sumerēt. alijs paup̄ibus. Nono p̄nt elemosynas accipe aliq̄ p̄ loco v̄l stra ctura cōmunitati vel obvio seruistro va lenti. et sic mēdicāt aliq̄ p̄ ecclesijs. alijs p̄ pōte alijs p̄ repatiōe v̄t. Nēs istos modos p̄bat sc̄rus Cho. lscitos tra ctatu q̄ sapra. Et. ii. iij. Qui v̄o sub talium numero non p̄tinēt. et nō ociose viuūt etiā de redditib⁹ alijs nec recō pensant. p̄nt tenent̄ oīonib⁹ v̄l alijs diuinis. ad q̄ aptitudinē habēt. aut q̄ elemosynas fideliū recipiūt. tales no cent sibi et paup̄ibus alijs et p̄ximum decipiūt. Ex q̄bns pat̄z q̄ plura ge nera hoīm deberēt per capita xp̄ianū

populi corrigi. qd octo se viverer volunt
Primo clerci et religiosi ociosi. He-
cudo nobiles ociosi. qd eo qd diuinas
no habent a predecessorib poti depdatur.
et alta mala faciunt qd velint labo-
rare. ad qud tamen labore in tali casu
tenent. Tertio validi mendicantes va-
rus mendacijs populum decipi entes.

Quarto usurarij iudei et christiani. cu
viris qd in lege eorum sit prohibitum.
Quinto christiani cabibis malis et co-
tractibus pueris insistentes. Sexto
incantatrices et prophetesse demonum de-
vaticinio eorum elemosynā recipientes.

Septimo ciues reddituati etiā octo
se viventes nulli plunt. non deo cui no
serunt. non primo. quia no mercā-
tur. nec laborāt. sed alios inficiunt. se de-
struunt. et omnia nostra mala interdum
reperunt. Henq multi reperiunt qd

tale statum desiderat habere. Quo
ad tertium principale norat magis Hein-
ricus de bassla sup Gen. iij. In sude-
re vultus tui et. qd quinqz requirunt
ad hoc qd quis rem artificialē faciat vñ
naturalē fieri pcurer. Primum ē recta
intentio. que est vt ipse suis laborib
necessitatē vite acquirat cōpotentem
sibi et cōmuni utilitati deseruat. Se-
cundū est vt opus suum vñliter sine
falsitate et sophistificatione faciat. Ter-
tium est qd certi ieporibus ab ecclesia
constitutis. hoc est in festivitatib labo-
res suos intermitat. vt divinis plen-
nis vacare possit. Quartū vt opus suū
legaliter et fm iusticiam ciuilem ven-
dat sine fraude iuxta eius valorē pen-
satis oibz ex parte materie opis et la-
ris et status cōtinuādi laboratis. Qui-
tum est qd no sint artifices curiositatū
et vanari nouitatu inuētores. in vesti-
bus edificijs vt magis lucent. Vide
de hoc primo mandato de curiositate
et superbia.

Sequitur quartus preceptū. Capi. I.

Receptum

D quartū capitulum p̄num. Diliges prox-
mū sicut teipm. Notandū qd sicut sub A
p̄ceptio dilectionis dei
comprehendunt tria p̄cepta p̄me tabu-
le. de qbus hactenus dictū est. sic sub
p̄cepto de diligēdo p̄ximū cōpreben-
dunt septe p̄cepta secūde tabule. p̄p
qd xp̄s ait. Matth. xxii. Diliges do-
minū deū tuū ex toto corde tuo. et ex
tota aia tua et ex oī mente tua. Hē p̄mū
et maximū mādatū. Scđ sile ē huic.
Diliges p̄ximū tuū sic teipm. In his
duobz mādatiū vñversa lex pender et
xp̄he. Idcirco aīqz descedam ad se-
ptē p̄cepta residua nccē ē dice de p̄ce-
pro dilectōis p̄imi. Et ponent q̄ttuor
Primo quō tenemur diligere nos ipsos
Scđo quō tenemur diligere p̄ximos
sub p̄cepto. Tertio de ordine diligēdi.
Quarto quō p̄ficere debem⁹ in diligēdo
p̄ximū p̄nit ē p̄siliū. Quo ad B
primum tria ponent. Primo qd sit dilige-
re se. Scđo qd regnunt ad bñ diligēse
Tertio cur no ē spāle mādatū de diligēdo
se vel saltē no taz exacte positū.
sic alia mādata. Tuum ad primum
notādū fm Tho. II. d p̄fectiōe spāalis
vite ca. xij. qd diligēse ē sibi bonū vel-
le. Sz qyl qd sunt tibi bona. Nūdet qd
qñqz. Primo maximū bonū ē felicitas
tua. s. deus imediate in p̄ia tibi vñz-
dus. Scđo vñtes vñatio vicioz. qd
sine his null⁹ brifical. Tertio scie aliquis.
qz sine his nesciret quō vñtes es-
sent acq̄rede. et vñtāda victa. Quarto
bona corporis vt fortitudo. sensuū vñs
citas. pulcritudo. sanitas et. Quinto
bona extiora vt fama. et possesiōes. ac
pecunie. Pris tria definiunt p̄ncipalit
anie. duo residua corpori. Prima tria
interiori homini. Allia duo extiora